

Pekka Sutela: Neljä i-sanaa – ja viides

Vladimir Putinin esittämien linjausten mukaan Venäjän pitäisi olla vuonna 2020 maailman viidenneksi suurin talous, ilmeisesti Yhdysvaltain, Kiinan, Japanin ja Intian jälkeen. Näin se olisi Euroopan suurin yksittäinen kansantalous. Maan pitäisi samalla muuttua myös "parhaaksi paikaksi ihmisen elää". Äskeisessä linjapuheessaan Dmitri Medvedev esitti neljä i-kirjaimella alkavaa avainta tähän valoisaan tulevaisuuteen: instituutiot, innovaatiot, infrastruktuuri ja investoinnit. Puhe on saanut kovin myönteisen vastaanoton sekä näiden iskulauseiden että yleisen lain kunnioittamista ja liberaaleja sääntöjä painottavan sisältönsä takia. Asia ei ole aivan näin yksinkertainen, edes periaatteellisella tasolla. Nykyaikaisen taloudellisen kasvun teorian lähtökohdat auttavat sen havaitsemisessa.

Umpihanki- ja perässähiittäjät

Kun tarpeeksi yksinkertaistaa, maailman taloudet voidaan jakaa kahteen ryhmään. Jotkut taloudet – karkeasti ottaen OECD-maat – ovat asemassa, mitä voidaan kutsua vaikkapa tehokkuusetulinjaksi. Me valmistamme maailman uudenaikaisimmat tuotteet käyttäen edistyneintä tekniikkaa ja parhaita organisaatiotapoja. Taloutemme toimivat tehokkaasti, elintasomme on maailman korkeimpia ja vauraus – useimmiten – jaetaan jokseenkin tasaisesti. Tehokkuusetulinjassa olemisen tarkoittaa samalla, että olemme umpihangen hiihtäjän asemassa. Kaikki uusi, mikä otetaan käyttöön, on itse keksittävä, kehitettävä ja kokeiltava. Tämä on kallista, hankalaa, hidasta ja erehdyksille altista. Kun on jo hyvä, toiminnan parantaminen on vaikeaa. Siksi taloutemme kasvavat hitaasti.

Tehokkuusetulinjan sisällä – ehkä hyvinkin kaukana siitä – olevat taloudet toimivat tehottomasti. Ne tuottavat alhaisen elintason ja tyypillisesti jakavat sen hyvin epätasaisesti. Mutta samalla tehottomat taloudet ovat perässähiittäjän asemassa. Niillä on mahdollisuus omaksua tehokkaista talouksista sellaisia parempia tuotteita, teknologioita ja toimintatapoja, jotka on jo kehitetty, kokeiltu, otettu käyttöön ja havaittu hyväiksi. Jos näin menetellään, tehokkuus voi nousta ja talous kasvaa nopeasti. Toki tämä edellyttää halua ja kykyä perässähiittäjän aseman hyödyntämiseen. Joillain mailla, kuten Kiinalla, Intialla ja aikaisemmin vaikka Japanilla nämä kaksi ehtoa – halua ja kyky – ovat täyt-

tyneet. Ne ovat kehittyviä tai kiinniottajatalouksia ("catching up").

Hyvin toimivat taloudet kasvavat siis hitaasti. Jotkin huonosti toimivat taloudet kasvavat nopeasti, toiset hitaasti, koska eivät hyödynnä perässähiittäjän asemaansa. Se, miksi näin käy, on nykyaikaisen kehitystaloustieteen peruskysymys. Asiasta on laaja kirjallisuus ja valitettavan paljon käytännön kokemuksia.

Edellä esitetty jaottelu on luonnollisesti äärimmäisen yksinkertaistava. Taloudet ovat moniaineksisia. Parhaitenkin toimivissa talouksissa on kehittymisen varaa ja ehkä suuriakin tehostomuuksien taskuja. Kehittyvät taloudet ovat tyypillisesti hyvin eriaineksisia. Vilkaistu Intian maatalouteen ja sen vertaaminen joihinkin teknologiayrityksiin osoittaa sen. Mutta silti jako on hyödyllinen. Toivoisi, että Medvedevin puheenkirjoittajat olisivat käyttäneet enemmän aikaa sen pohtimiseen. Ehkä kysymys on siitä, että Venäjä on omalla tavallaan ainutlaatuinen kaikkien kehittyvien talouksien joukossa. Sillä on ainutlaatuinen geologia. Luonnonvarat potkaisivat kasvun käyntiin viime vuosikymmenen vaihteessa. Myös Venäjän maantiede on ainutlaatuinen, ulottuuhan maa Keski-Euroopasta niin arktisille alueille, Kaukoitään kuin Keski-Aasian porteillekin. Ja toki Venäjä on ainoa kehittyvä talous, joka on entinen suurvalta. Neuvostoliitolta on peritty paljon, hyvässä ja pahassa. On peritty esimerkiksi väestö, jonka koulutustaso on selvästi korkeampi kuin muissa kiinniottajatalouksissa. On peritty myös ajattelutapa, joka tekee vaikeaksi tulkita omaa tulevaisuutta kehittyvän talouden haasteiden kautta.

Venäjä vielä monessa suhteessa perässähiittäjä

Jo muutaman vuoden Venäjän kasvua on ajanut syvä rakennemuutos. Se, mitä neuvostopäättäjät pitivät tärkeimpänä – vaikkapa aseteollisuus – on saanut antaa sijaa sille, mitä vaurastuva keskiluokka pitää tärkeänä – palvelut ja muu kulutus. Rahoitussektorista kahviloiden ja ravintoloiden kautta matkatoimistoihin ja huoltoasemiin on noussut kokonaisia uusia toimialoja, jotka olivat tyystin tai lähes vieraita neuvostotaloudelle. Talous ja koko yhteiskunta ovat avautuneet aivan uudella tavalla tuonnin, matkustamisen ja internetin kautta. Keskiluokkaistuminen on kehitys, jota on lähes mahdoton kääntää takaisin.

Sama ihmisluokka on uusien tuotteiden sekä kuluttaja että tuottaja. Siksi pikkuporvaristumisella on vahva itseään voimistava luonne. Monista neuvostoalamaisista on tullut kuluttajia. Se ei merkitse, että heistä tulisi jotenkin automaattisesti myös kansalaisia. Mutta kyllä sen todennäköisyys on tainnut kasvaa.

Unohdamme helposti tämän rakennemuutoksen, koska pidämme sitä itsestään selvänä. Tosiasiassa kyse on kasvun veturista, joka jatkaa kulkuaan myös tulevaisuudessa. Ja se on osa kiinniottotaloutta, tässä tapauksessa tuotantorakenteen muutoksen osalta.

Venäläiset tutkimuslaitokset ovat parin viime vuoden aikana tehneet runsaasti selvityksiä Venäjän talouden kasvumahdollisuuksista juuri vuoteen 2020 saakka. Strategisten tutkimusten keskus on soveltanut juuri edellä hahmoteltua lähestymistapa. Heidän päätelmänsä on, että Venäjä voi kasvaa perässähihtäjän edun varassa vielä muutamia vuosia. Siksi pitää jo nyt varautua kohta tulossa olevaan tehokkuusetulinjassa toimimiseen. On muun muassa jo nyt kehitettävä innovaatiojärjestelmää, jotta se olisi valmiina olemassa oikeaan aikaan.

Tämä voi hyvin olla liian kiireinen aikataulu. Venäjän teollisuuden tuottavuus on keskimäärin samalla tasolla kuin Kiinassa ja Intiassa, muutama prosentti amerikkalaisesta tasosta. Ongelmana vain on, että palkkakustannukset ovat kaksinkertaiset noihin maihin verrattuna. Palkat samoin kuin monet muut kustannukset kasvavat hyvin nopeasti. Kun moskovalainen Taloustieteen korkeakoulu pääättelee suuressa tutkimuksessaan, että toimialoittain noin 10-45 prosenttia tuotantolaitoksista on tällä hetkellä kilpailukykyisiä, se lisää, että aivan liian usein kilpailukyky perustuu kustannusetuun. Tuo etu kutistuu kovaa vauhtia, eikä Venäjä voi koskaan kilpailla halpojen aasialaisten tuotantokustannusten kanssa.

Toinen tapa nähdä asia on muistaa, että vain vajaat kaksi prosenttia työpaikoista on hiilivetyjen kaivamisesta ja kuljettamisesta. Venäjän talouden kohdalonkysymys on, ovatko loput 98 prosenttia työpaikoista koskaan kilpailukykyisiä. Se tulee määräämään myös Venäjän aseman maailmantaloudessa, ei se, toteutuuko WTO-jäsenyys pian vai paljon myöhemmin.

Venäjän talous on poikkeuksellisen eriaineksinen. Osa tuotantolaitoksista on maailman huipputasoa, niin on osa tutkimuksestakin. Keskimääräinen taso on keho, kuten juuri nähtiin, ja erot toimialojen ja alueiden välillä ovat valtaisia. Talouskehitys- ja kaup-paministeriön tutkijat ovat tuottaneet tästä paljon hyvää aineistoa. Toimialan sisällä ero tehokkaimman ja tehottomimman viidenneksen välillä on usein 20-25 –kertainen.

Innovaatiot vs. imitaatio

Tällaiselle taloudelle eivät oikein päde "yksi koko sopii kaikelle" –ratkaisut. Pieni osa taloudesta – varsinkin työpaikoilla mitattuna - on tehokkuusetulinjalta tai lähellä sitä. Valtaosa on hyvin kaukana siitä. Onko panostaminen innovaatioihin itse asiassa oikea ratkaisu? Eikö useimmilla venäläisyrittäjillä olisi vielä kauan varsin suuria mahdollisuuksia hyötyä viidennestä i-kirjaimesta, imitaatiosta? Sehän on kiinniottajatalouden keskeinen ominaisuus.

Jos oikea polku ei ole innovaatiot, vaan imitaatio, tarvitaan myös aivan erilaisia instituutioita, infrastruktuuria ja investointeja kuin jos elettäisiin tehokkuusetulinjalla. Esimerkiksi huippumoderneilla, ylhäältä käsin perustetuilla instituutioilla ei ehkä ole juuri lainkaan kysyntää yhteiskunnassa. Miksi kukaan sijoittaisi venäläisiin riskipääomarahastoihin, kun energiantuottajat ja kauppa- ja palvelusyritykset tuottavat pääomalle korkean ja aika varman tuoton? Riskipääomarahastothan ovat keskimäärin tappiollisia.

Kaikki viisi i-sanaa on omaksuttu venäjän kieleen ulkoa päin. Tässä mielessä venäjä on aina ollut avoin kieli ja Venäjä kiinniottoyhteiskunta. Mutta suurin osa Medvedevin äänestäjistä ei varmaankaan tiedä, mitä nämä sanat itse asiassa tarkoittavat. Samalla tavoin on syytä epäillä, että Venäjän talous ja yhteiskunta tulevat vieroksumaan monia niistä tehokkuusetulinjan ratkaisuista, joita nyt yritetään niihin ympäri.

Pekka Sutela on BOFITin päällikkö.